

Vrede en Oorlog

HESSEL NIEUWELINK

Begin december mag de Finse oud-president Martti Ahtisaari de Nobelprijs voor de Vrede in ontvangst nemen. Deze prijs wordt toegekend aan personen of instellingen die zich inzetten voor de vrede. Helaas zijn er nog genoeg gewelddadige conflicten en oorlogen op te lossen en is een verklaring van deze conflicten noodzakelijk voor de beëindiging daarvan. Hessel Nieuwelink vraagt daarom aandacht voor vrede én oorlog.

De wereld is veiliger dan twintig jaar geleden. Er zijn minder internationale, gewelddadige conflicten en deze eisen ook minder slachtoffers.¹ Dat zijn fijne gedachten maar betekent natuurlijk niet dat de wereld nu ook werkelijk veilig of zelfs vreedzaam is. De recente geschiedenis kende gruwelijke oorlogen op de Balkan en momenteel zijn er burgeroorlogen in Irak en Afghanistan en is ook Tsjetsjenië nog steeds een conflictgebied. Daarnaast zijn er verschillende langdurige (burger-)oorlogen in Afrika. Zo wil het maar geen vrede worden in Uganda, Somalië en Sudan, en heeft geen conflict sinds de Tweede Wereldoorlog zoveel mensenlevens geëist als de nog altijd voortdurende oorlog in de Democratische Republiek Congo.

Maatschappijleer

Waarom dergelijke conflicten ontstaan en voortbestaan en op welke wijze wij conflicten (kunnen) beïnvloeden, zijn typische vragen die bij Maatschappijleer aan bod moeten komen. De vraag is echter of dat ook gebeurt? In de eindtermen van Maatschappijleer (1) wordt in directe zin amper aandacht aan oorlog en gewelddadige conflicten besteed. In de verschillende lesmetho-

den komen internationale conflicten vooral indirect aan bod. Bij het thema Multiculturele Samenleving wordt meestal uitgelegd waarom mensen naar Nederland komen. Bij Politieke Besluitvorming wordt vrijwel altijd aandacht aan het bestaan van dictaturen geschonken. Bij de havo/vwo-methoden wordt dan ook nog stil gestaan bij de Verenigde Naties en de Europese Unie en hun ontstaansredenen. Geconcludeerd kan worden dat de thematiek van oorlog en vrede er wel erg bekaaid vanaf komt. Laten maatschappijleerdocenten dit dan volledig aan hun collega's van Geschiedenis over? Als zij hier al aandacht aan besteden dan is dat vrijwel vooral in de beschrijvende zin en zeer eurocentristisch. De verklaring van conflicten speelt amper een rol. Juist Maatschappijleer moet daarop een breder perspectief bieden.

Waarom aandacht?

De Nederlandse samenleving heeft al meer dan zestig jaar geen oorlog gekend. Oorlog behoort dus voor de meeste leerlingen niet tot hun directe belevingswereld. Het is dan toch ook logisch dat er weinig aandacht aan wordt besteed? Er zijn vele andere onderwerpen die de aandacht eisen om leerlingen hun naaste omgeving te kunnen laten duiden, en dat geldt zeker ook voor gewelddadige conflicten. Daarvoor zijn verschillende argumenten:

Leven in een vreedzame samenleving is niet vanzelfsprekend.

Vanuit historisch perspectief is het bijzonder dat West-Europa reeds lange tijd amper gewelddadigheden heeft gekend. Internationaal gezien zijn onze vrede en welvaart helaas een uitzondering. Leerlingen daarvan bewustmaken is dan ook belangrijk en kan ertoe lei-



'Guernica' van Pablo Picasso in de hal van de VN-Veilighedsraad (UN Photo).

den dat de democratische rechtsstaat meer wordt gewaardeerd; een belangrijk bijproduct.

Onze handelingen kunnen gevolgen hebben voor conflicten ver van huis. Onze afhankelijkheid van gas, olie en andere grondstoffen zorgt ervoor dat wij een positie in conflicten elders kiezen, of deze zelfs veroorzaken. De bevolking aldaar heeft daar dan onder te lijden. Een belangrijk, maar nauwelijks bekend voorbeeld is de oorlog in de Democratische Republiek Congo. De oorlog, die al sinds 1996 duurt, wordt gedeeltelijk gevoerd om toegang te krijgen (en te houden) tot waardevolle grondstoffen, waaronder coltan. Deze stof wordt gebruikt bij de vervaardiging van chips voor mobiele telefoons, laptops en camera's. De mogelijkheden die de strijdende partijen hebben om deze grondstoffen te verkopen hebben grote gevolgen voor het voortbestaan van dit afgrijzelijke conflict. Ook de handelingen van leerlingen spelen hier (weliswaar zeer indirect) een rol. De bewustwording van leerlingen is wenselijk, zeker nu (verantwoordelijk) burgerschap hoog op de agenda staat.

Een beter begrip van de oorzaak van conflicten leidt mogelijk tot de bereidheid actie te ondernemen ten behoeve van de oplossing van die conflicten.

Een helderder beeld van conflicten kan er mogelijk toe leiden dat leerlingen zich voor de beëindiging daarvan gaan inzetten.

Vooral conflicten in Afrika worden regelmatig (ook in kwaliteitskranten) als *stammenconflicten* neergezet. Daarvoor ontstaat het beeld van achterlijke of primitieve stammen die 'op elkaar inhakken'. Dat er veelal (moderne?) machtspolitieke en sociaalpsychologische processen aan ten grondslag liggen, wordt dan totaal niet duidelijk. Een helderder beeld van dergelijke conflicten kan er mogelijk toe leiden dat leerlingen zich voor de beëindiging daarvan gaan inzetten. Een voorbeeld hiervan is het *Genocide Intervention Network* dat zich in de Verenigde Staten inzet voor ingrijpen in (onder

meer) Darfur en mede door middelbare scholieren en studenten wordt gedragen (zie www.genocideintervention.net).

Aandachtspunten

Binnen conflictstudies wordt een aantal terreinen beschreven die belangrijk zijn bij de studie naar conflicten. Deze terreinen kunnen prima als basis dienen voor de behandeling van oorlog en conflict bij Maatschappijleer.

1. *Mondiale en regionale actoren*
De relaties tussen de verschillende actoren op deze niveaus zijn een belangrijk onderdeel van het ontstaan en oplossen van conflicten. Denk hierbij aan de verhoudingen tussen en belangen van belangrijke staten (Verenigde Staten, Rusland, China en vele regionale machten), de rol van multinationale ondernemingen (Shell, De Beers Diamonds, Halliburton), non-gouvernementele organisaties (Amnesty International, Human Rights Watch, het Internationale Rode Kruis) en inter- en supra-gouvernementele organisaties (Verenigde Naties, Wereldhandelsorganisatie, Noord-Atlantische Verdragsorganisatie, Europese Unie, G8.)

2. De staat

De staat speelt internationaal nog altijd een erg belangrijke rol. Veel conflicten ontstaan als strijd om soevereine staatsmacht. Veelal bezit de staat het geweldsmonopolie en worden conflicten vanuit de instituties van de staat geleid.

Onze handelingen en belangen hebben gevolgen voor het bestaan van conflicten elders in de wereld.

3. Groepsidentificaties

Verschillende groeperingen (religieuze groepen, minderheden, voorstanders van regionale afscheiding, politieke bewegingen) proberen aanhangers te vinden voor hun belangen waarbij zij zich tegen de heersende (nationale) elite afzetten. Dit kan uiteindelijk tot een gewelddadig conflict leiden (zie: Al-Qaeda, IRA, Koerden, Fur in Darfur). De behandeling van sociologische en sociaalpsychologische processen van identificatie met groepen en conformering aan groepsdruk kunnen hier verduidelijkend werken.

4. Individuen en elites

Bij de verklaring van conflicten is het handelen van staatslieden erg belangrijk. Zonder leiders als Slobodan Milosevic, Saddam Hoessein, Kim Jong Il en Robert Mugabe zouden er een stuk minder conflicten zijn. Helaas is dat wel het geval en reageren George W. Bush, Tony Blair, Osama Bin Laden en Vladimir Poetin daar weer op hun eigen wijze op. Conflicten zijn derhalve meestal moeilijk te begrijpen zonder

de handelingen en belangen van elites te begrijpen.

5. Ketens van afhankelijkheid: globalisering.

Zoals beschreven hebben onze handelingen en belangen gevolgen voor het bestaan van conflicten elders in de wereld. Westerse en Nederlandse belangen en zelfs de belangen van leerlingen kunnen conflicten doen ontstaan of voortbestaan. De behoefte aan een (goedkope) mobiele telefoon, energie voor de vele apparaten die wij gebruiken en in de toekomst wellicht schoon drinkwater, kan van invloed zijn op machtsstrijd tussen verschillende groeperingen elders en daarmee indirect een gewelddadig conflict veroorzaken.

Oorlog

Door aan deze onderwerpen aandacht te besteden kan Maatschappijleer leerlingen een beeld geven van gewelddadigheden die ook hier zouden kunnen plaatsvinden. Tevens biedt een dergelijke benadering de mogelijkheid om aan te geven hoe sterk samenlevingen van elkaar afhankelijk zijn. De tamelijk eenzijdige nadruk die nu bij Maatschappijleer op de verklaring van omstandigheden in de vreedzame samenleving ligt moet dan ook veranderen. Kortom, besteed niet alleen aandacht aan vrede maar ook aan oorlog! ■

Noot

1. Zie: Coen Gelinck en Hessel Nieuwelink, 'De wereld wordt steeds veiliger. Staten en gewelddadige conflicten bij Maatschappijleer', in: *Maatschappij & Politiek*, jaargang 39, (2008) nr.2, pp.16-18.